

Atitudinea terapeuților din Egipt față de bunăstare

Zoltán Adorjáni

1. Cine erau terapeuții?

Terapeuții și terapeutele, membrii unei mișcări spirituale mistice din Egipt, au trăit în apropierea orașului Alexandria, având o colonie pe lângă lacul Mareotis. Despre existența acestei colonii avem un singur izvor de informații: opera *De Vita contemplativa* de Filon Alexandrinul.¹ Aceasta fiind unica sursă, s-au format și îndoieli în privința existenței istorice a comunității terapeuților, ba chiar și în privința autorului, după ce unii cercetători au emis ipoteza că autorul operei *De Vita contemplativa* era un creștin din secolele II–III.²

¹ Jennz Morris susține că Filon Alexandrinul (*Philon Alexandrinus* sau *Philon Judeus*) s-a născut între 20–10 î.Hr. [Jenny Morris, *The Jewish Philosopher Philo*. In: Emil Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B. C. – A. D. 135)*. Volume 3.2. Edinburgh: T. & T. Clark, 1987 (ed. rev.), 816 (809–889)]. După Everett Ferguson Filon a trăit între 30 î.Hr.–d.Hr. 50 (Everett Ferguson, *Backgrounds of Early Christianity*. Grand Rapids: Eerdmans, 2003, 478), iar în opinia lui J. T. Nelis între 20 î.Hr.–45 d.Hr. [J. T. Nelis, *Joodse literatuur uit de Periode tussen Oude en Nieuwe Testament. IV. Philo Judaeus*. In: A. S. van der Woude (ed.), *Bijbels Handboek. Deel IIb. Tussen Oude en Nieuwe Testament*. Kampen: Kok, 1983, 167 (118–191)]. Filon ca „o personalitate foarte complicată” a antichității a provenit dintr-o familie bogată din Alexandria având drept civil roman și înrudit cu Irod cel Mare. Ca toți tinerii aristocrați greci ai erei respective, a primit o educație elină învățând gramatică, matematică, muzică și retorică. A cunoscut bine literatura clasică și filozofia greacă (Károly Karner, *A hellenisztikus zsidóság pusztulása*. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1933, 10, 18–19).

² De exemplu: Heinrich Grätz, *Geschichte der Juden von dem Tode Juda Makkabi's bis zum Untergang des jüdischen Staates*. Band 3. Leipzig: Leiner, 1863 (ed. 2), 463 și următoarele; Michel Nicolas, *Les Thérapeutes*. In: *Revue de Théologie* 3.6 (1868), 25–52; Paul Ernst Lucius, *Die Therapeuten und ihre Stellung in der Geschichte der Askese: eine kritische Untersuchung der Schrift De Vita contemplativa*. Strassburg: C. F. Schmidt's Universitätsbuchhandlung Friedrich Bull, 1879; Adolf von Harnack, *Therapeuten*. In: Johann Jakob Herzog *et al.* (ed.), *Real-Encyclopädie für protestantische Theologie und Kirche* 15. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1885, 546–550; I. M. Jost, *Geschichte des Judentums und seiner Secten*. Vol. 1. Leipzig: Dörffling und Franke, 1857, 59, 214; W. Robertson-Smith, *Lectures in the Religion of the Semites: First Series. The Fundamental Institutions*. Edinburgh: D. Appleton, 1889, 284; James Drummond, *Philo-Judaeus: or, the Jewish-Alexandrian Philosophy in Its Development and Completion*. Vol. 1. London: Williams and Norgate, 1888, 24.

Însă – pe de o parte – pe baza secvențelor din *De specialibus legibus II*, 44–45 și *De specialibus legibus III*, 1–6³ ale lui Filon, secvențe cu caracter autobiografic,⁴ putem concluda că Filon a fost în relație directă cu mișcarea terapeuților. După studiile din tinerețe, Filon și-a dedicat viața contemplării și s-a retras din societate și, numai constrâns de situația delicată a evreilor din Alexandria, el și-a luat angajamentul să fie conducătorul delegației⁵ care a călătorit în anul 40 la Roma unde, în fața împăratului Gaius (Caius), cerea oprirea atrocităților împotriva evreilor.⁶ Pe de altă parte, citind opera *De Vita contemplativa* nu putem să nu observăm și o notă de subiectivism al autorului față de terapeuți, un fapt în plus ce ne sugerează că Filon s-a simțit apropiat de terapeuții de lângă lacul Mareotis.

Conspectând cercetarea problematicii terapeuților de-a lungul secolelor, putem rezuma următoarele:

- (a) Concepția istoriografului Eusebiu (†340), Părintele istoriei bisericești, potrivit căreia terapeuții erau creștini ascetici evrei și aparțineau de biserica apostolică din Alexandria fondată de evanghelistul Marcu (*Historia ecclesiastica* 16,2–17,24), era în general acceptată până în secolul XVI, când s-a demarat o dispută lungă de două secole între cercetătorii romano-catolici și protestanți. În urma acestei dispute părea a se consolida concepția protestantă de critică istorică, reprezentată de exemplu de Martinus Chemnitius (Martin Chemnitz, 1522–1586);⁷ și Joseph Justus Scaliger (1540–1609)⁸ că terapeuții sunt o sectă aparținând mișcării esenienilor.⁹

³ Cărți de exegeză asupra Torei dintr-o operă mai vastă cu titlul: ΦΙΛΩΝΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΜΕΡΕΙ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΩΝ.

⁴ Jean Daniélou, *Philon d'Alexandrie*. Paris: Fayard, 1958, 19, 137. Vezi și Pierre Geoltrain, *La traité de la Vie contemplative de Philon d'Alexandrie*. Introduction, traduction et notes. In: *Semítica* 9 (1960), 26 (5–67); Constantin Daniel, Filon din Alexandria membru de seamă al mișcării eseniene din Egipt. In: *Studii Teologice* 27 (1975), 616 (602–625); Ioan Chirilă, *Qumran și Mariotis – două sinteze ascetice – locuri ale îmbogățirii duhovnicești*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000, 95–98.

⁵ Vezi mai ales *De specialibus legibus III*, 1–6 și *Legatio ad Cajum* sau *De legatione ad Gaium* de Filon.

⁶ Vezi Raymond E. Brown, *Apokrifek, holt-tengeri tekercek (Egyéb iratok)*. In: Attila Thorday (ed.), *Jeromos Bibliakommentár III. Biblikus tanulmányok*. Budapest: Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2003, 67, 124; Daniel, Filon, 604–605, 616.

⁷ Martinus Chemnitius, *Examen Concilii Tridentini* (1565–1573). Ed. Duard Preuss. Suptibus Gust. Schwarz, Berolini 1862, 876–878: Quarta pars [Caput III.]: *De Esseorum abstinencia et quomodo illa in Ecclesiam inreperit*.

⁸ Joseph Justus Scaliger, *Opus novum de emendatione temporum*. Paris, 1583 (1598, 1629), xii.

⁹ În legătură cu disputa dintre secolele XVI–XVII, vezi: F. C. Conybeare, *Philo about the Contemplative Life or the Fourth Book of the Treatise Concerning Virtutes*. Oxford: Clarendon Press, 1895, 391–399.

- (b) Disputele continuă și în secolul XVIII, dar nu mai sunt la fel de aprige. Însă, pe la sfârșitul secolului XIX, a apărut volumul scris de Paul Ernst Lucius,¹⁰ care a reluat concepția tradițională. Ca răspuns la acest volum, Fred. C. Conybeare a demonstrat printr-o carte de 400 de pagini, rezultat al unei cercetări serioase, cu analize filologice amănunțite, că opera *De Vita contemplativa* a fost scrisă de Filon, iar comunitatea terapeuților nu a fost creștină, ci ramura egipteană a esenienilor. Această mișcare monastică de tip evreiesc, care s-a dezvoltat sub influențe eline remarcabile, poartă elemente clare de misticism, ba chiar și efectele influenței pitagoricilor.¹¹
- (c) Pe urmă, descoperirea și apoi cercetarea manuscriselor din Qumran a contribuit și mai mult la consolidarea concepției deja corect conturate că spiritualitatea terapeuților reprezintă o ramură contemplativă a mișcării eseniene.

2. Istoria comunității pe scurt

În opera *De Vita contemplativa* (par. 75) comunitatea terapeuților din Egipt este numită *σὸστημα*, ceea ce înseamnă că funcționa ca *sodalitas* (ἑταιρία – *fraternitate, asociație*, un fel „club” antic) cu o aprobare din partea Statului Roman și, ca urmare, ea a fost acceptată – cum se obișnuia atunci – de Senat în timpul împăratului August (î.Hr. 27–d.Hr. 14) sau Tiberiu (14–37 d.Hr.).¹² Deci, putem spune că, la începutul erei noastre, comunitatea terapeuților avea deja o organizație bine conturată. Însă, perioada genezei comunității rămâne în umbră. Ne lipsește orice sursă referitoare la apogeul sau transformarea acesteia.

Existența comunității terapeuților descrisă de Filon și apariția monahismului creștin sunt despărțite de aproximativ două secole și nu avem date care să

¹⁰ Lucius, *Die Therapeuten*, 1879.

¹¹ Conybeare, *Philo*. Vezi și Johann Theodor Paul Wendland, *Die Therapeuten und die Philonische Schrift vom Beschaulichen Leben: ein Beitrag zur Geschichte des hellenistischen Judentums*. In: *Jahrbuch für classische Philologie*. Suppl. vol. 22. Leipzig, 1896, 695–772; M. L. Massebieau, *Le traité de la Vie contemplative de Philon et la question des Thérapeutes*. In: *Revue de l'histoire des religions* 16 (1887), 170–198, 284–319; Leopold Cohn, *The Latest Researches on Philo of Alexandria*. In: *Jewish Quaterly Review* 5 (1892), 24–50; A. Смирнов, *Терапевты и сочинение Филона Иудея. „О жизни созерцательной”*. Киев 1909.

¹² Conybeare, *Philo*, 297–299.

sustină ipoteza că monahismul creștin s-ar fi dezvoltat direct din mișcarea terapeuților. În consecință, singura presupunere permisibilă este că mișcarea monahală a terapeuților putea fi o paradigmă premergătoare pentru monahismul creștin.¹³

Titlul grec al operei *De Vita contemplativa* este Περί βίου θεωρητικοῦ ἢ ἰκετῶν. Deci, terapeuții, în greacă θεραπευταί ‘cei care se vindecă’, au dus o viață contemplativă și sunt ἰκέται ‘căutători de refugiu’. Fără a ne cufunda într-o analiză mai amănunțită a acestor atribute foarte importante, pe baza operei filoniene¹⁴ putem preciza următoarele:¹⁵

- (a) Păstrarea ferventă a Legii se poate realiza numai prin forma de viață a preoților, cea mai înaltă formă de pietate, iar această pietate se poate practica numai printr-o retragere din lume și refugiu la Dumnezeu. A fi terapeut înseamnă o dăruire totală în vederea slujirii lui Dumnezeu și a face parte dintr-o elită preoțească (par. 10–12, 73–74, 81–82).
- (b) În *De Vita contemplativa* 2, unde Filon oferă exegeza termenului θεραπευταί citim că ei sunt numiți cu adevărat terapeuți și terapeute (θεραπευταί καὶ θεραπευτρίδες), deci în comunitate trăiau și femeii cu drepturi depline de membru (par. 32–33, 68–72, 83–88), pentru că se îndeletnicesc cu vindecarea, adică slujesc pe Cel Care Există (Dumnezeu), *care este mult mai de preț decât bunurile pământești* (par. 2, 90). Deci, a fi terapeut înseamnă și o renunțare totală la bogăție și la bunuri efemere (par. 13–17, 66).

¹³ Vezi cercetările și constatările de mare însemnătate ale lui Jelizarova: M. M. Елизарова, *Община терапевтов. Из истории есеевского общественно-религиозного движения*. Москва 1972; M. M. Елизарова, Сведения о ессеях и терапевтах в Хронике Георгия Амартола. In: *Палестинский Сборник* 25 (1974), 73–76.

¹⁴ De exempli: Quod deterius potiori insidiari soleat 62; De congressu eruditionis causa 105; Quod deterius potiori insidiari soleat 160; De virtutibus 185; De specialibus legibus I, 309.

¹⁵ Privind sensul termenilor θεραπευταί și ἰκέται, precum și analiza lor pe baza operelor lui Filon vezi: Zoltán Adorjányi, *A terapeuták kontemplatív kegyessége*. Cluj-Napoca: Eparhia Reformată din Ardeal, 2007, 44, 119–123. Zoltán Adorjányi, *Alexandriai Philón: De Vita contemplativa*. Simeon könyvek. A Simeon Kutatóintézet (Pápa) könyvsorozata 6. Budapest: Pápai Református Teológiai Akadémia – L'Harmattan 2008, 51–55.

3. Terapeuții și bunăstarea

3.1. Desăvârșire prin lepădarea legăturilor și a bunurilor pământești. Adică: egalitate⁶ – o mai mare fericire

Din opera *De Vita contemplativa* aflăm, în primul rând, că în privința bunurilor pământești terapeuții pornesc de la conceptul următor: dorința după viața veșnică și fericită trebuie să ajungă la desăvârșire (par. 11, 25–26, 75)¹⁷ – deja în cursul vieții terestre. Deci, cei care intră în rândul terapeuților, își împart avuțiile¹⁸ în mod *benevol, de bună voie* (ἐκούσίω – 13, 68)¹⁹ între membrii familiei sau prieteni. Motivarea acestei atitudini este dezvăluită de Filon în felul următor: „ei trebuie să ocolească bogății, care și-au încuiat cugetarea în orbie, deoarece ei recunosc repede că aceștia [bogății], deși văd, sunt nevăzători” (par. 13).

Terapeuții se retrag într-un loc potrivit, la colonia de lângă lacul Mareotis, unde fiecare membru al comunității are o casuță foarte modestă de sihăstrie, în care se află o cameră de meditații, numit σεμνεῖον sau μοναστήριον (par. 21–25).²⁰ Pentru ei aceste căsuțe nu înseamnă avere, ci numai un adăpost indispensabil, fără niciun fel de ornament care ar sugera bogăție sau lux. Ele reprezintă un loc de refugiu pentru meditații permanente, în vederea cărora terapeuții trebuie să caute solitudinea, neglijând orice altă activitate (par. 24, 30, 38). În modul de viață și retragerea din lume a terapeuților – spune cercetătorul Isidore Lévy – putem

¹⁶ ἰσότης – De Vita contemplativa 17.

¹⁷ Vezi și la esenieni: 1QS I,11; Filon, Quod omnis probus liber sit 91.

¹⁸ Vezi la esenieni: 1QS (Regula Comunității) I,11–13; II,26–III,2; VI,11–23; 1QS VI,15–21; Josephus Flavius, De bello Judaico II. 8,3.122–127; 134–142.

¹⁹ Vezi tot în legătură cu terapeuții în Filon, Pro Judaeis defensio (Eusebiu de Cezareea, Praeparatio evangelica VIII. 11,1. 13); Filon, Pro Judaeis defensio 2. Termenul este caracteristic și la esenienii din Palestina: 1QS I,11; 1QS V,1; 4Q258 = 4QS^d olim 4QS^b, frg. 1. I,1–3.

²⁰ σεμνεῖον sau μοναστήριον (par. 25) înseamnă un fel de ‘sanctuar’. Géza Vermes, A zsidó Jézus vallása. Budapest: Editura Osiris, 1999, 233. După Conybeare termenul este identic cu ταμεῖον (Matei 6:6 și Luca 12:3) Conybeare, Philo, 211, 335. Cuvântul grec ταμεῖον înseamnă ‘cămară, cameră interioară’. În Noul Testament, apare lângă ἀποθήκη (‘hambar’ – Luca 12:24) cu sensul primar ‘depozit’, iar în sens general, ca cuvânt străin rabinic (*tameiōn*) cu sensul ‘cameră ascunsă interioară’ în care o persoană rămâne ascunsă (Matei 6:6; 24:26; Luca 12:3). Zsigmond J. Varga, Görög–magyar szótár az Újszövetség irataihoz. Budapest: Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1992, 920.

Cuvântul μοναστήριον înseamnă ‘celulă, sihăstrie’. Franco Montanari *et al.* (ed.), *The Brill Dictionary of Ancient Greek*. Leiden: Brill, 2015, 1361. Dar aceasta nu înseamnă că terapeuții erau călugări creștini, așa cum pretindea Paul Ernst Lucius.

descoperi influența pitagoricilor, deoarece și ei s-au retras în locuri pustii, și-au împărțit averea și și-au luat rămas bun de la familie și prieteni.²¹

Despărțirea terapeuților de orice legătură anterioară nu este un fenomen izolat. Chiar și Filon scrie în *De Vita contemplativa* că tot așa procedau de exemplu și filozofii Anaxagora și Democrit (par. 14–15). Însă dorința terapeuților față de înțelepciunea divină este și mai de preț decât înțelepciunea acestor filozofi (par. 16). Continuând firul gândirii, Filon ajunge la sentința: „năzuința după bunuri și bogăție naște nedreptate, pentru că aceste lucruri sunt incompatibile cu forma de viață bazată pe egalitate”.²² A respecta ideea egalității, a fi drept, echitabil înseamnă o mai mare fericire decât bogăția (par. 17).

Terapeuții disprețuiau și ocoleau nu numai bogății, ci și bogăția, deoarece în inegalitatea socială și economică vedeau încălcarea și răsturnarea ordinii date de Dumnezeu la facerea lumii: Dumnezeu a creat toți oamenii egali. „Însă atunci când unii au dezlegat principiul răului [cauza principală a răului – τὴν ἀρχέκακον], inegalitatea, nedreptatea și lăcomia i-au stârnit pe cei puternici la subjugarea celor care sunt mai slabi.” (par. 70)

Pornind de la conceptul de „a fi egali” terapeuții au respins în totalitate ordinea socială care se baza pe modelul bogați și săraci. Ei sunt egali în privința bunurilor, iar în rândul lor robie nu poate exista. Respingerea robiei trebuie oglindită și prin îmbrăcămintea lor care este cea mai simplă și ieftină fiind numai un mijloc indispensabil de apărare împotriva frigului sau dogorii. Ei resping orice lux și în această privință, dar haina lor oglindește totodată și starea lor în comunitate (par. 38).

La descrierea cinei terapeuților, Filon observă: când se adună purtând îmbrăcămintea lor albă, sclipitoare (semnul curățeniei; par. 66),

masa nu se pune de către robi. Ei sunt convinși că posedarea robilor este în deplină contradicție cu [legea] naturii. [...] Cum am mai spus, la aceste simpozioane nu este prezent nici un rob, ci liberii sunt cei care slujesc. Ei sunt cei care îndeplinesc sarcinile robilor, dar nu constrânși, nici la poruncă, ci benevol, cu sârguință și cu plăcere, înainte de a primi orice îndemnare. [...] Iar când pun masa, intră cu tunica lăsată în

²¹ Isidore Lévy, *La légende de Pythagore de Grèce en Palestine*. Paris: É. Champion, 1927, 231–234. Vezi și Gelotrain, *Le traité*, 27.

²² Vezi și la esenieni: 1QH (Hodayot) X,22–25; 1QS X,18–19; CD VI,16; VIII,5.

jos, fără ca ea să fie încinsă la brâu, ca nici aparența să nu sugereze vreo calitate de rob. (par. 70–72)²³

În paranteză trebuie menționat că terapeuții, deși sunt egali și trăiesc într-o fraternitate spirituală, trebuie să respecte o ordine ierarhică bine stabilită. În fruntea lor au un președinte numit πρόεδρος (par. 75, 79–80) sau prim prezbiter (πρεσβύτατος – par. 31), iar ceilalți își au locul și prestigiul lor stabilit, însă nu pe baza vârstei, ci a vechimii în comunitate (par. 30, 66–67), la fel ca la esenienii din Palestina.²⁴

Din retragerea terapeuților din lume,²⁵ disprețul lor față de bogăție și aprecierea sporită a valorilor spirituale rezultă respingerea totală a claselor sociale. Ei au aplicat mai radical concepția ce o propovăduia Sfântul Apostol Pavel care, provenind din mediu elenistic era mai deschis și mărturisea: „toți sunteți fii ai lui Dumnezeu [...] nu mai este nici rob, nici liber; nici parte bărbătească, nici parte femeiască, fiindcă toți sunteți una” (Galateni 3:26.28). În timp ce apostolul aplică ideea egalității asupra stării diferiților oameni în fața lui Dumnezeu și arată spre poarta harului deschisă tuturor, nu dorește ștergerea păturilor sociale (vezi 1 Corinteni 7:17–24).

Terapeuții merg mai departe spre o experiență care a fost încercată temporar, dar apoi abandonată de primii creștini (Faptele Apostolilor 2:44–45; 5:1–11), deoarece astfel de egalitate – și nu numai spirituală – se poate realiza numai într-o comunitate restrânsă și închisă, iar biserica, fiind totalitatea Corpului lui Hristos, cuprinde toți oamenii de orice fel.

Dacă comparăm atitudinea terapeuților față de bogăție cu atitudinea esenienilor din Palestina, putem spune că și cei din urmă erau la fel de severi în privința acesteia. În *Documentul din Damasc* putem citi: „Belial are trei capcane [...] cu aceste capcane vrea să-l prindă pe Israel și cu acestea se maschează în fața celor drepți [...]: prima este preacurvirea, a doua averea, iar a treia spurcăciunea Sanctuarului.”²⁶ Iar *Regula Comunității* vorbește cu dispreț despre cei care „tremură după avere”.²⁷

²³ Vezi și la esenieni: Filon, Quod omnis probus liber sit 79.

²⁴ Conybeare, Philo, 339.

²⁵ Vezi și la esenieni: 1QS III,26–IV,19; V,1–18.; 4Q258 (4QS^d olim 4QS^b) frg. 1. I,1–10; VII,24–25. 1QS VIII,11–14; IX,19–20.

²⁶ Vezi la esenieni: CD IV,15–18.

²⁷ 1QS XI,2. Vezi încă: 1QS II,1–10.

Dar nu numai la esenieni și terapeuți observăm această învățătură și atitudine. În Cuvântarea de pe munte, într-un context foarte important, Isus spune: „Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni. Căci, sau va urî pe unul și va iubi pe celălalt, sau va ține la unul și va disprețui pe celălalt. Nu puteți sluji lui Dumnezeu și lui Mamona.” (Matei 6:24).

Terapeuții lasă în urmă absolut tot: și familia și rudenia, prietenii, la fel și locul de naștere, pentru că exact în aceste legături vechi sunt cele mai mari ispite, iar avutul e fără de folos, ba chiar și dăunător (par. 18–20). Aici remarcăm iarăși că această idee declarată din partea curentelor filozofice sau spirituale de tip sectant apare și în învățătura lui Isus Hristos.²⁸

3.2. Desăvârșire prin virtutea cumpătării și a moderației ca cea mai mare fericire

Viața terapeuților este caracterizată de cumpătare și moderație (ἐγκράτεια). Ei consideră aceasta ca fiind „fundamentul spiritual” sau „baza modului de viață spirituală” pe care se pot edifica și celelalte virtuți (par. 34), un concept prezent și la esenieni.²⁹ Terapeuții „urâsc cu toată puterea lor ceea ce ar ațâța la plăcere” (par. 69) care în mod firesc se leagă și de viața luxoasă. Ei consumă și din acest motiv numai pâine, sare și apă de izvor, iar isop ca și condiment (par. 73, 81). Ei trebuie să ocolească saturația, care este dușmanul și capcana corpului și a spiritului (par. 37). Cel care nu se poate stăpâni pe sine este rob (par. 9).

Celălalt motiv pentru care se hrănesc numai cu mâncare simplă, este faptul că se consideră o elită de preoți ascetici, a căror pildă este pe prim plan Moise și Miriam. Bărbații sunt „ucenicii lui Moise” (οἱ Μωυσέως γυώριμοι – par. 63, vezi încă: 64 și 87), iar femeile ucenicele profetesei Miriam (par. 87). Ca preoți, pe masa lor se află „cea mai curată mâncare: pâine dospită, pe lângă care se pune sare amestecată cu isop din cauza stimei față de masa lui Dumnezeu care stă în pronaosul templului sfânt.³⁰ Deoarece pe aceasta stau pâini necondimentate și sare [...]. Pentru că așa se cuvine ca ceea ce este cea mai simplă și cea mai curată

²⁸ Vezi: Matei 6:20–21; 10:37; 16:26; 19:16–30.

²⁹ Filon, Quod omnis probus liber sit 84: „Virtuțile lor sunt: disprețuiesc averea, nu doresc renume, plăceri, sunt cumpătați, perseverenți; pe lângă acestea sunt modești, simpli, mulțumiți, nu sunt îngâmfați, cunosc ce este corect, sunt echilibrați etc.” Vezi încă: Filon, Pro Judaeis defensio 2; Josephus Flavius, De bello Judaico II. 8,120–122, 126, 132, 138, 151–153.

³⁰ Vezi: Exodul 25:30; 29:32–33. În Leviticul 8:31 și 24:5–9 citim isop în loc de tămâie.

mâncare să fie răsplata celei mai distinse clase preoțești pentru serviciul ei.” (par. 81–82). Și pentru că sunt o elită cu caracter preoțesc, „precum preoții care la aducerea jertfelor trebuie să fie sobri, la fel și ei trebuie să trăiască cu judecata trează. Căci fără îndoială vinul este băutura fermecătoare a prostiei, iar mâncărurile delicioase și scumpe atâta una din speciile cele mai nesaturabile: dorința.” (par. 74)

În legătură cu aceste constatări Filon face o incursiune lungă povestindu-ne despre simpozioanele grecilor și mai ales ale romanilor, prin care critică aspru, vehement și cu dispreț banchetele bogaților, unde se mănâncă și se bea cu neînfrânare, fără moderație și unde, pe lângă risipa uriașă de mâncăruri și băuturi, se comit păcate scârboase (par. 40–63), iar la urmă descrie cina sacră modestă de sărbătoare a terapeuților contemplativi (par. 64–89).

4. Concluzii

Rezumând atitudinea terapeuților față de bunăstare, putem constata că această comunitate a ridicat la un nivel atât de înalt valorile spirituale, încât a ignorat absolut tot ce aparține vieții zilnice obișnuite. Ei s-au străduit la înmulțirea bogăției înțelepciunii (par. 16–17, 20) și a valorilor spirituale. În rândul acestei comunități meditațiile asupra Sfințelor Scripturi, a cărților sfinte proprii, precum și asupra înțelepciunii dumnezeiești (par. 1, 28–30, 67) sunt absolut primordiale, din care rezultă retragerea din lume și disprețuirea totală a bogăției pământești.

Filon rezumă modul de viață al terapeuților astfel:

ei și-au dedicat viața meditațiilor [...] și trăiesc numai în mod spiritual. Ei sunt cetățenii cerului și ai pământului, dar prin virtutea lor aparțin de fapt [ca copii adevărați] Tatălui care este Creatorul universului. Datorită acestei virtuți au dobândit prietenia lui Dumnezeu.³¹ Pe deasupra Dumnezeu le-a mai acordat și darul care se potrivește cel mai mult cu bunătața morală [*καλοκάγαθία*] și care este mai de preț decât bunurile pământești: cea mai mare fericire accesibilă. (par. 90)

³¹ Vezi prietenii lui Dumnezeu: Avram – Isaia 41:8; CD III,2; Iacov 2:23; Moise – Filon, De cherubim 49.

